

INHOUD:

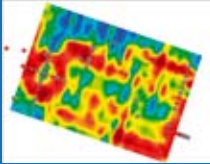
Een eigen beleid, een zorg minder

De cultuurhistorische quick-scan

Een Romeins badhuis in De Meern

Het belang van beekdalen-onderzoek

en verder:
Limburgse Archeologiebalans | Beeldende vertaling van archeologie | kanaal van Corbulo | verhuizing regio noord | klanttevredenheids-onderzoek

RAAP vindt de oudste boot van Friesland

unieke vondst

Bij archeologisch onderzoek afgelopen september in het gasleidingtracé nabij Sneek verwachtten de archeologen van RAAP van alles te vinden, maar een houten scheepswrak? Toch is dat precies wat ze vonden. Afgaand op de constructie blijkt het zelfs de oudste boot van Friesland te zijn!

Het punterachtige scheepje dat ten noorden van Sneek werd ontdekt, is ongeveer zeven meter lang en circa anderhalve meter breed. Het hout van de platbodem is goed bewaard gebleven: de vlakke delen en wanddelen zijn van eiken- en elsenhout, alle kromhoutsspanten van wilgenhout en de rechte spanten die de bodemplanken onderling op hun plek houden, bestaan uit essen-, eiken- en elsenhout. Op enkele eikenhouten delen zitten merktekens en aan de spanten zijn sporen van bewerking met een bijl gevonden. Zelfs het mos, dat

RAAP VINDT DE OUDSTE BOOT VAN FRIESLAND (vervolg)

als breeuwsel is gebruikt, is nog aanwezig. Het mos wordt vastgehouden door zogenaamde moslatten, die op hun beurt met metalen krammetjes zijn vastgezet. Verder zijn alle verbindingen met houten pennetjes gemaakt. Op basis van de constructiedetails wordt het scheepje voorlopig in de 13e eeuw gedateerd. Dergelijke oude scheepjes zijn zo goed als onbekend en voor Friesland is dit zelfs de oudste boot.

De uiterst zeldzame vondst is gedaan bij de aanleg van de gastransportleiding Grijpskerk-Medemblik. In opdracht van de Gasunie voert RAAP op verschillende plekken in het tracé van de gasleiding archeologische begeleiding van de graafwerkzaamheden uit. De unieke scheepsvondst leidde niet tot oponthoud. Eigenlijk verwachtte men hier overigens sporen van het voormalige laat-middeleeuwse klooster Thabor (bij Tirns) te vinden, maar die zijn niet aangetroffen. Het scheepswrak is in het veld gedocumenteerd, in delen geborgen en overgebracht naar het NISA in Lelystad. Daar wordt het scheepje verder onderzocht en geconserveerd. Na restauratie zal het te zijner tijd waarschijnlijk tentoongesteld worden.

EEN EIGEN BELEID, EEN ZORG MINDER

beleid

Nu de behandeling van de Monumentenwet in de Eerste Kamer niet lang meer op zich zal laten wachten, zijn steeds meer gemeenten bezig een invulling te geven aan hun archeologiebeleid. In het nieuwe archeologiebestel hebben ze immers een zorgplicht voor het archeologisch erfgoed en moeten ze archeologie meenemen als onderdeel van het ruimtelijke ordeningsproces. RAAP merkt ook aan de vragen van gemeenten dat ze meer en meer rekening houden met archeologie. Zij willen bijvoorbeeld weten hoe je archeologische informatie kunt vertalen naar het bestemmingsplan. Wat ze met een eigen selectiebeleid aan moeten. Of er een ondergrens voor archeologisch vooronderzoek bestaat en wanneer er vrijstelling mogelijk is. Praktische vragen dus, die vooral voor gemeenten zonder eigen archeoloog lastig te beantwoorden zijn. Het is ook geen geringe opgave om die zorgplicht in praktijk te brengen. De noodzaak om een eigen gemeentelijk archeologiebeleid op te stellen wordt duidelijk groter en verscheidene gemeenten hebben RAAP daarom ingeschakeld om een nota of notitie voor archeologiebeleid te maken. Daarmee regelen ze een zorgvuldige omgang met hun archeologisch erfgoed en kunnen ze voortaan een verantwoorde keuze maken.

Voor alle gemeenten die meer willen weten over het ontwikkelen van een eigen archeologiebeleid, heeft RAAP een informatieve brochure gemaakt. Deze voorbeeldnota gemeentelijke archeologische monumentenzorg laat zien hoe zo'n nota er in grote lijnen uit kan zien. Ook een aantal veelgestelde vragen wordt erin beantwoord.

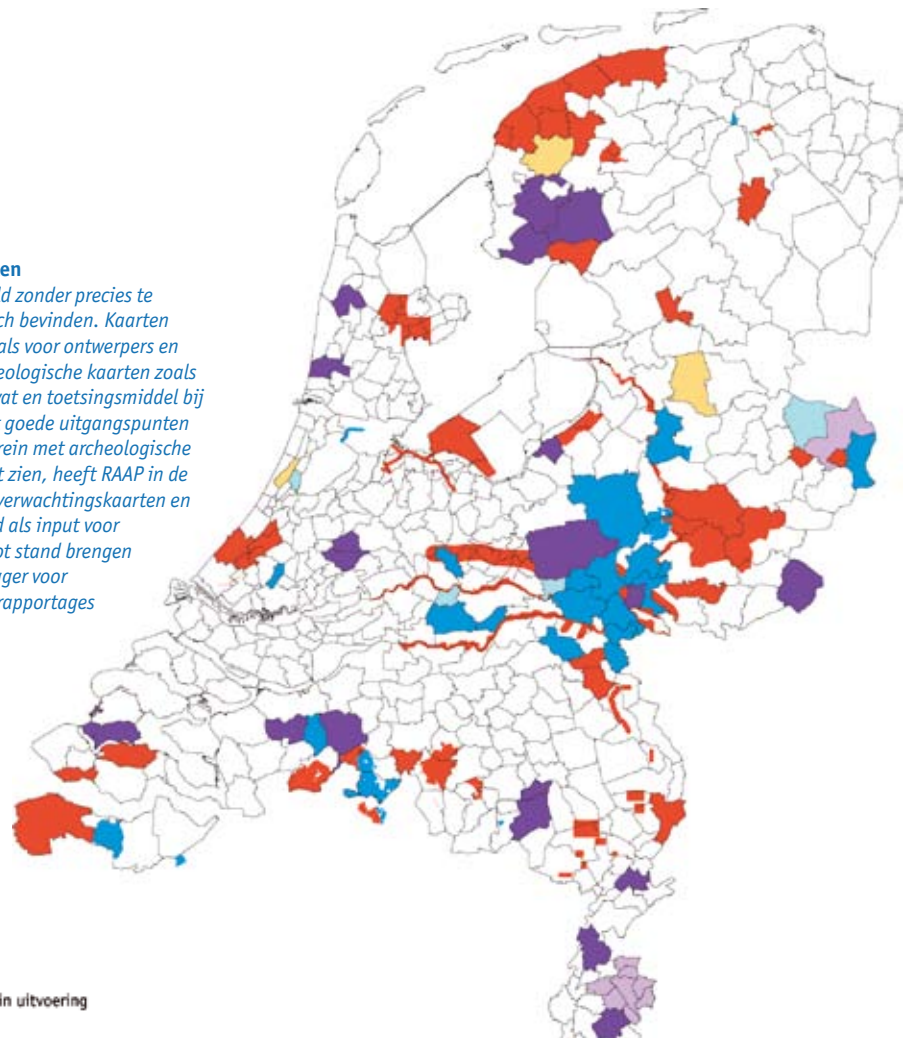
Om nog beter aan de vragen en wensen van gemeenten tegemoet te kunnen komen, heeft RAAP sinds 1 december Femke de Roode in dienst als senior beleidsadviseur voor archeologie en cultuurhistorie. Zij is de voormalig provinciaal archeoloog van Gelderland en heeft jarenlange ervaring met archeologiebeleid. Bij RAAP werkt ze vooral aan beleidsadvisering, vernieuwende projecten op het gebied van archeologie en landschap in de breedste zin van het woord en kwaliteitsmanagement. Aangezien Femke zowel vanuit een provinciale als gemeentelijke (Breda) rol met vele organisaties heeft gewerkt, heeft zij een brede visie ontwikkeld op tal van aspecten op het vlak van de archeologische monumentenzorg en cultuur(landschappelijk) beleid. Dit past bij uitstek in de integrale benadering van archeologie, historische geografie, historische bouwkunde en natuurlijk landschap, die kenmerkend is voor het werk van RAAP.

Marten Verbruggen
directeur RAAP

Archeologisch beleid kan niet zonder kaarten

Archeologisch beleid kan niet worden opgesteld zonder precies te weten waar de archeologische vindplaatsen zich bevinden. Kaarten zijn daarom essentieel voor zowel gemeenten als voor ontwerpers en projectontwikkelaars. De gespecificeerde archeologische kaarten zoals RAAP die maakt, kunnen dienen als een handvat en toetsingsmiddel bij ruimtelijke besluitvorming. Daarnaast zijn het goede uitgangspunten bij het zoeken naar mogelijkheden om een terrein met archeologische waarden in te richten. Zoals de afbeelding laat zien, heeft RAAP in de afgelopen twee decennia vele archeologische verwachtingskaarten en (beleids-)advieskaarten gemaakt. Bijvoorbeeld als input voor gemeentelijke bestemmingsplannen, bij het tot stand brengen van een gemeentelijk AMZ-beleid, als onderlegger voor erfgoedplannen en als basis voor milieueffectrapportages en natuurontwikkelingsprojecten.

Wim De Baere: "Vooral het vooronderzoek is de afgelopen tien jaar enorm toegenomen."

analyse

Limburgse archeologiebalans

Hoeveel archeologisch onderzoek vond er in de afgelopen 10 jaar in Limburg plaats en wat heeft al dat onderzoek opgeleverd? Het antwoord op deze en andere vragen staat in de onlangs gepubliceerde Limburgse Archeologiebalans. Voor deze analyse, gemaakt in opdracht van de provincie Limburg, spitte RAAP maar liefst 507 rapporten door.

Enorme groei

Wim De Baere, regiohoofd van RAAP Zuid-Nederland: "Het aantal archeologische onderzoeken in Limburg is in de voorbije 10 jaren enorm gegroeid. Vooral de hoeveelheid archeologisch vooronderzoek blijkt exponentieel toegenomen. Opvallend is overigens dat die toename slechts in beperkte mate leidde tot een toename van vervolgonderzoek in de vorm van opgravingen of archeologische begeleidingen. Uit de analyse van RAAP blijkt dat op een totaal bestand van 507 rapporten slechts 25 rapporten over opgravingen gaan, dat is dus minder dan 5%."

Die toename van het archeologisch vooronderzoek hangt uiteraard samen met de invoering van het Verdrag van Malta, hetgeen in Limburg gestalte kreeg via het Provinciaal Omgevingsplan Limburg. Daarin is opgenomen in welke gebieden archeologisch onderzoek daadwerkelijk verplicht is. De meeste archeologische onderzoeken blijken plaats te vinden in de grotere Limburgse gemeenten, zoals Roermond, Venlo en Sittard-Geleen. Het gaat voor het merendeel om relatief kleine plangebieden, sommige kleiner dan 0,25 hectare. Als voor dergelijk kleine plangebieden een vrijstelling van verplicht archeologisch vooronderzoek zou gelden, dan zou het aantal archeologische onderzoeken drastisch verminderen.

Meest opvallende resultaten

De bestudeerde 507 rapporten, gepubliceerd tussen begin 1995 en eind 2004, komen van archeologische bedrijven en overheidsinstellingen. Alle typen archeologisch onderzoek zijn in beschouwing genomen en diverse aspecten van het archeologisch onderzoek zijn onderzocht, zoals de soorten aanbevelingen, dateringen en complextypen, gaafheid van vindplaatsen en de toegepaste methoden. Zo blijkt oppervlaktekartering (het aflopen van akkers op zoek naar archeologische resten) duidelijk minder vaak gebruikt te worden dan boringen. Opmerkelijk, aangezien veel delen van Limburg zich uitstekend lenen voor deze methode die vaak goedkoper, sneller en beter is dan booronderzoek.

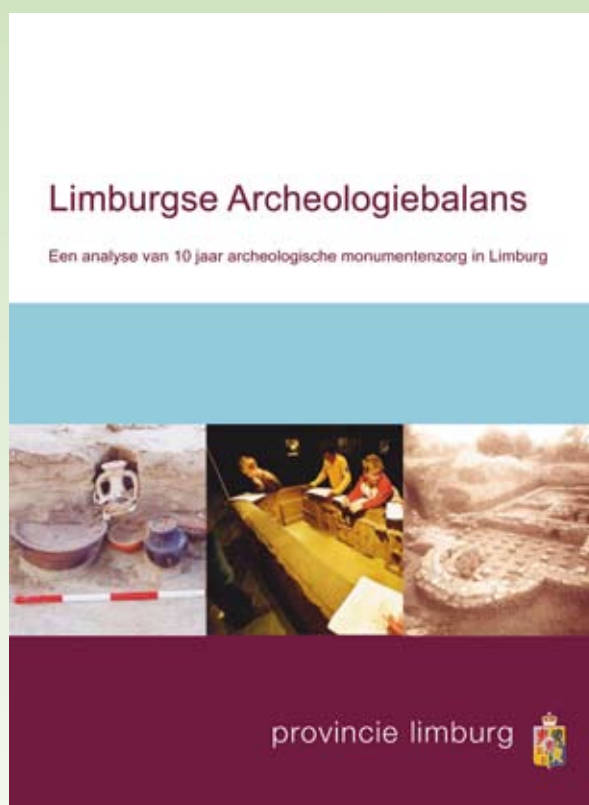
In het vooronderzoek is in de praktijk inmiddels een standaard boormethode ontstaan die niet gelinkt is aan een archeologische verwachting, hoewel dit methodisch correcter zou zijn.

Verder blijkt dat in Limburg vooral het Neolithicum, de IJzertijd, de Romeinse tijd en de Late Middeleeuwen onderzocht zijn. Sporen en vondsten van vroegere archeologische perioden, van het Paleolithicum en het Mesolithicum, zijn veel minder tot slecht vertegenwoordigd. De Late Middeleeuwen zijn vooral goed onderzocht in het zandgebied ten oosten van de Maas. De Romeinse periode is, niet zo verwonderlijk, vooral goed onderzocht in het Limburgse heuvellandschap.

Basis voor beleid

De Archeologiebalans geeft al met al een helder overzicht van de stand van het Limburgse archeologische onderzoek. Het rapport staat vol tabellen, grafieken en kaartmateriaal om de resultaten en trends zo duidelijk en aansprekend mogelijk te presenteren. Limburg is de eerste Nederlandse provincie die opdracht heeft gegeven tot het opstellen van een dergelijke analyse. Wim De Baere: "De resultaten van de Archeologiebalans werden door velen in de archeologische sector weliswaar al aangevoeld, maar nu zijn ze ook daadwerkelijk expliciet gemaakt en gepubliceerd. Voortaan kan de Archeologiebalans als basis dienen voor een gefundeerd en verantwoord archeologiebeleid."

Meer info: de door RAAP opgestelde Archeologiebalans is te downloaden via de website van de provincie Limburg: www.limburg.nl

De cultuurhistorische quick-scan

Wie ervoor kiest rekening te houden met cultuurhistorische aspecten in ruimtelijke plannen, moet keuzes maken. Niet alles is immers te behouden of overal in te passen. De cultuurhistorische quick-scan van RAAP is bij uitstek een geschikt instrument om dergelijke keuzes te maken. Het geeft vroegtijdig in de planontwikkeling inzicht in de cultuurhistorische kenmerken en mogelijkheden van een plangebied.

Een cultuurhistorische quick-scan is een snelle inventarisatie van bekende fysisch-geografische, archeologische, historisch-geografische en architectuurhistorische gegevens in een gebied. Doorgaans is het een bureaustudie die vlot en goedkoop kan worden uitgevoerd, maar uitbreiding met bijvoorbeeld een effectanalyse of veldwerk kan nuttig zijn. Een quick-scan kan dan ook variëren van een eenvoudige inventarisatie tot een kernachtige multidisciplinaire effectanalyse - geheel afhankelijk van wat men wenst.

Smeerolie

Op basis van de resultaten van de quick-scan is een verantwoorde keuze te maken over de omgang met cultuurhistorische aspecten bij de uitwerking van ruimtelijke plannen. Omdat het efficiënt en snel is te maken, is het een ideaal instrument om vroegtijdig in de planvorming in te zetten en mee te nemen in de ruimtelijke onderbouwing van een plangebied. Het maakt de kansen en beperkingen die kunnen spelen bij een te ontwikkelen locatie inzichtelijk. Daardoor kan een quick-scan zelfs als smeerolie fungeren en de planvorming versnellen. De quick-scan is met name interessant voor initiatiefnemers van ruimtelijke plannen en projecten waarin cultuurhistorische aspecten een rol spelen. Naast gemeenten en provincies zijn dat ook particuliere initiatiefnemers, zoals projectontwikkelaars, stedenbouwkundige en terreinbeherende organisaties.

Wilt u meer weten? Neem dan contact op met een van onze regiokantoren. Via onze website www.raap.nl kunt u het informatieblad cultuurhistorische quick-scan aanvragen.

BEELDENE VERTALING VAN ARCHEOLOGIE

verbeelding

Het lastige van archeologie is dat het vaak weinig zichtbaar is, en daardoor leeft het verleden niet bij het publiek. Dat is in elk geval wat de provincie Zuid-Holland constateerde en waar ze iets aan wil doen. Voor de provincie moeten de resultaten van archeologisch onderzoek toegankelijk en beter beleefbaar worden voor een breder publiek. Om dat voor elkaar te krijgen gaat eind 2006 een project van start waar landschapsarchitecten, beeldend kunstenaars en RAAP aan meewerken.

onzichtbaar

Typerend voor de archeologie in Zuid-Holland is dat het afgedekt door een pakket veen, klei en zand in de bodem verborgen ligt. Zo zijn bijvoorbeeld de sporen van de eerste boeren die in de prehistorie op de strandwallen gingen wonen, onzichtbaar. Toch is het verhaal van die vroege geschiedenis en de eerste bewoners van Zuid-Holland in zekere zin bepalend voor de ontwikkeling van het landschap. Daarom ook vindt de provincie dat het verhaal dat de archeologische vindplaatsen vertellen beter zichtbaar en beleefbaar gemaakt moet worden.

verbeelding

Steeds vaker wordt archeologie of cultuurhistorie in de ruimtelijk planvorming meegenomen. Culturele planologie, zoals dit genoemd wordt, kan namelijk een inspirerende invloed hebben op de ruimtelijke inrichting. De kwaliteit van de omgeving wordt vergroot en tegelijkertijd blijven de historische waarden behouden. Ook in dit Zuid-Hollandse project, waarbij Parklaan landschapsarchitecten, beeldend kunstenaars, de provincie en RAAP samenwerken, staat de inbreng van archeologie in ruimtelijke ordeningsprocessen centraal. Het project moet zowel archeologen als vormgevers en bestuurders stimuleren om na te denken over de manier

waarop archeologie geïntegreerd en verbeeld kan worden. Als mede-auteur van de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie weet RAAP precies welke archeologische randvoorwaarden voor inrichting en beheer gelden. RAAP werkte al eerder samen met Parklaan landschapsarchitecten en is zeer enthousiast over dit project. Het helpt gemeenten zoeken naar mogelijkheden om hun erfgoed tot leven te brengen.

traditie doorbreken

De huidige traditie van archeologie zichtbaar maken, door bijvoorbeeld het op metselen van muurtjes en het aanleggen van straatpatronen, wil het projectteam doorbreken. Er worden gerealiseerde voorbeeldplannen verzameld en bestudeerd. Vooral plannen waarbij verbeelding hoog in het vaandel staat, komen ter inspiratie voor andere gemeenten in een on-line inspiratiearchief. Verder komt er een prijsvraag waarvoor gemeenten archeologische sites kunnen aanmelden waar archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden. Uit de inzendingen wordt een aantal sites geselecteerd. Daarvoor zal een schetsontwerp gemaakt worden: een beeldende vertaling van het verhaal dat de archeologische vindplaats vertelt.

Link tussen 'wat was en wat wordt'

Een mooi voorbeeld van 'verbeelding als link met het verleden' is het project De Blaricummermeent. RAAP deed voor dit project archeologisch onderzoek en die informatie is als inspiratie meegenomen in het stedenbouwkundig plan. Door de nieuwe wijk die er nu verrijst, stroomt een nieuwe meanderende rivier, refererend aan het estuarium van de voormalige Eemdelta. Met een landschapskunstwerk wordt de eb- en vloedbeweging in de Blaricummermeent teruggebracht, die sinds de verandering van Zuiderzee in IJsselmeer uit het gebied verdwenen is.

KANAAL VAN CORBULO OP DE KAART

Dat er in de Romeinse tijd een kanaal liep tussen de Rijn en de Maas is geen nieuws. De Romeinse geschiedschrijver Tacitus maakte al melding van dit kanaal, dat genoemd is naar de Romeinse veldheer Corbulo. Aanwijzingen voor het kanaal in de bodem waren ook al ontdekt. Maar met het recente onderzoek van RAAP in de gemeente Leidschendam-Voorburg, is de ligging van het kanaal van Corbulo pas echt op de kaart gezet.

Rond 1990 vond de AWN in de gemeente Leidschendam-Voorburg aanwijzingen voor het kanaal van Corbulo. Een circa 12 meter breed kanaal, uitgegraven in het veen en plaatselijk beschoeid. Helaas is dit onderzoek niet uitgewerkt, zodat niet exact vastgesteld kon worden waar de waarnemingen waren gedaan. Toen de gemeente Leidschendam-Voorburg vorig jaar besloot de gemeentewerf te verplaatsen buiten de bebouwde kom, om op de vrijgekomen ruimte woningen te bouwen, is er op die locatie eerst een archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het vermoeden bestond namelijk dat het kanaal aangetroffen kon worden op de plaats van de gemeentewerf in de wijk Rietvink.

Twee kanalen

In 2005 deed RAAP er twee booronderzoeken en dit najaar volgde een proefsleuvenonderzoek. Het kanaal werd precies aangetroffen op de plaats die het

booronderzoek voorspelde. Het bleek ruim 15 meter breed te zijn, het lag 3,0 meter -NAP en er waren twee fasen te onderscheiden. Het eerste kanaal is waarschijnlijk alweer binnen enkele tientallen jaren dichtgeslibd. Vervolgens besloot men het kanaal niet uit te baggeren, maar in het veen een tweede kanaal uit te graven. De beschoeiing daarvan bestond uit dicht bijeen geslagen, aangepunte palen. Ze waren gemaakt van knoestige, kromme en langzaam gegroeide eikjes, die op de strandwal stonden. Naast het eerste kanaal lag een pad met een greppeltje, dat waarschijnlijk diende als jaagpad om schepen te trekken. Onderzoek van het hout uit de greppel en het wegdek moet deze weg nog dateren.

Voor de aanleg van het kanaal maakten de Romeinen gebruik van bestaande kreek. Tijdens het proefsleuvenonderzoek werd ook een kreek aangetroffen. Het kanaal bleek door de laatste kleiafzettingen van deze kreek gegraven te zijn, wat betekent dat deze kreek dicht lag tijdens de aanleg van het kanaal. De gemeente Leidschendam-Voorburg heeft besloten bij de ontwikkeling van de nieuwbouwwijk rekening te houden met de archeologische resten. De locatie van het kanaal van Corbulo zal zichtbaar worden in het stratenpatroon en de geplande woningen zullen buiten de archeologisch waardevolle zone gebouwd worden.

Corbulo's soldaten graven een strategisch kanaal

Generaal Corbulo kreeg rond 47 na Chr. van keizer Claudius de opdracht zich terug te trekken achter de Rijn. Tot die tijd had Corbulo de Chauken en Friezen succesvol aan het Romeinse gezag onderworpen. Claudius had echter zijn zinnen gezet op de verovering van Engeland en besloot de rijksgrens (de *limes*) op het vasteland te leggen bij de Rijn. Een oorlog op twee fronten leek geen goed plan. Corbulo kwam toen op het idee een kanaal aan te leggen met zijn twee legioenen. Deze 23 Romeinse mijlen lange *Fossa Corbulonis* moest ervoor zorgen dat transport kon plaatsvinden tussen de monding van de Maas en de (Oude) Rijn. Het gevaarlijke vervoer over zee was daarmee niet meer nodig. Voor de verbinding werd handig gebruik gemaakt van bestaande kreek in het uitgestrekte veengebied achter de strandwallen. Zo verbonden de manschappen van Corbulo een kreek bij het Leidse *castellum* Matilo met een kreek bij de Maasmond die we nu kennen als de Gantel.

RAAP projectleider Jan-Willem de Kort toont wethouder Marcel Houtzager van de gemeente Leidschendam-Voorburg de overblijfselen van het Romeins Kanaal van Corbulo

EEN BALNEUM IN DE MEERN

Twee Utrechtse professoren hadden in 1940 al een stenen gebouw ontdekt direct ten noorden van het castellum op de Hoge Woerd in Utrecht. Eén kamer van het gebouw legden ze bloot en daar bleef het bij, want de oorlog kwam ertussen. In 1973 en 1992 is een poging gedaan de exacte contouren van het gebouw te achterhalen, maar dat is niet echt gelukt. Met het geofysisch onderzoek dat deze zomer plaatsvond, weet de gemeente Utrecht eindelijk hoe de plattegrond van het gebouw eruit ziet en dat het om een Romeins badhuis gaat.

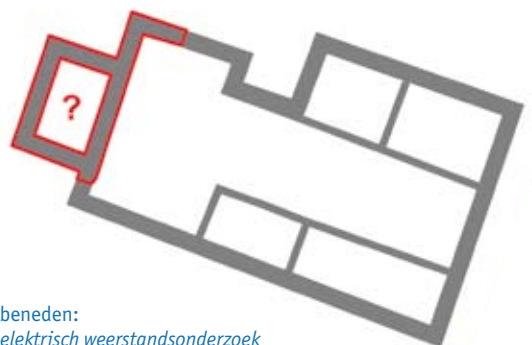
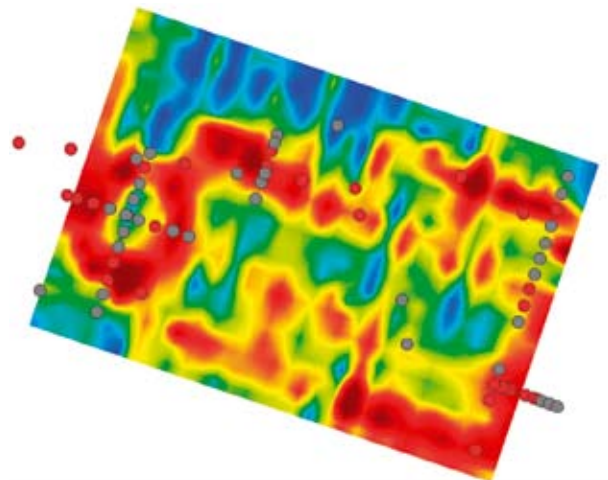
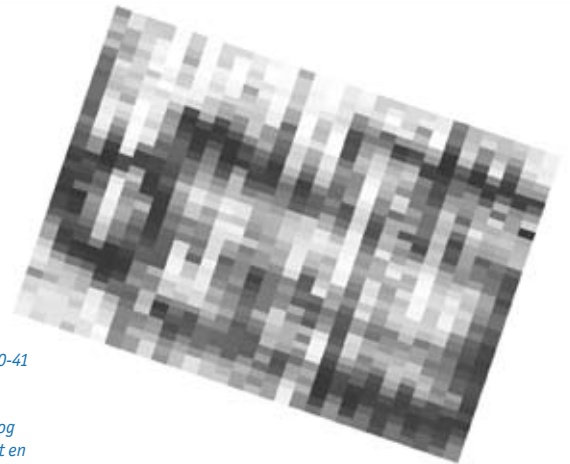
Opgravingsfoto uit 1940-41 toen één stenen kamer van het badhuis werd blootgelegd. In de oorlog werd het werk stopgezet en later zijn de sleuven door een boer dichtgegooid. (bron: Collectie Provinciaal Utrecht Genootschap - met dank aan Erik Graafstal)

geofysische metingen

Het terrein waar het stenen gebouw is aangetroffen, hoort bij het Romeinse castellum. De gemeente Utrecht wil dit archeologische monument inrichten als archeologisch themapark en het stenen gebouw zou daarbij in het veld gereconstrueerd moeten worden. Om een zo exact mogelijk reconstructie te kunnen maken, zonder de archeologische resten te beschadigen, besloot de gemeente Utrecht een geofysisch onderzoek te laten uitvoeren. Daarmee dienden de contouren van het gebouw zo exact mogelijk in kaart gebracht te worden. Onder leiding van senior-projectleider Bram Jansen, voerde RAAP elektrische weerstandsmetingen en magnetometer-onderzoek uit en het bedrijf Groundtracer paste grondradar toe. Om de omstandigheden te optimaliseren werd een aantal fruitbomen op de locatie voor het onderzoek verwijderd.

langer dan verwacht

Bram Jansen: "Uit de elektrische weerstandsmetingen kwamen de contouren van een van circa 16 bij 30 meter groot gebouw duidelijk naar voren. Dat was langer dan we op grond van eerder onderzoek veronderstelden. Na afronding van de metingen zijn boringen gezet en daarmee kwam vast te staan dat de contouren inderdaad muurresten en fundamenteën zijn." Het bouwwerk strekte zich tot enkele meters in oostelijke en mogelijk ook westelijke richting buiten de door RAAP gemeten zone uit.

van boven naar beneden:

- ruwe data elektrisch weerstandsonderzoek
- interpolatie van de elektrische weerstandsmetingen met controleboringen
- reconstructie van het stenen (bad)gebouw

Bram Jansen, projectleider van het RAAP onderzoek

De meetresultaten leverden een structuur op van een gebouw met meerdere vertrekken. De muurresten liggen vrijwel direct onder het huidige maaiveld. Op een dieper niveau zijn nog resten van een vloer aanwezig, zo bleek uit het booronderzoek. Gezien de indeling van het gebouw is het aannemelijk dat het een zogenoemd balneum is, ofwel een Romeins badgebouw. Die conclusie was overigens ook al door de professoren Vollgraff en Van Hoorn getrokken, toen zij in 1940-41 een vertrek van het gebouw opgegraven hadden en vondsten aantroffen die in die richting wezen. Het is ook niet ongebruikelijk om een militair badhuis bij een castellum aan te treffen. De ingang van het badhuis ligt pal naast de Romeinse weg (de limes). De ruimtes daarachter deden onder meer dienst als omkleed-, zweet- en badruimten. De gevonden fragmenten aardewerk en Romeinse dakpan dateren het badhuis rond 180 na Chr.

reconstructie gepresenteerd

Bram Jansen: "Op basis van de meetresultaten heeft RAAP een reconstructie van de plattegrond van het badhuis gemaakt. Vervolgens is deze reconstructie op de exacte locatie in de boomgaard aangeduid met behulp van grindpaden. Echt een mooi eindresultaat." Op de open monumentendag op 9 september werd het gereconstrueerde badhuis (naar ontwerp van Erik Overdiep) officieel geopend.

*Tussen de fruitbomen is het Romeinse badhuis op de Hoge Woerd gevisualiseerd.
(foto Herre Wynia, sectie cultuurhistorie gemeente Utrecht)*

Het is maar net wat je zoekt...

het belang van beekdalenonderzoek

natuurontwikkeling

Jarenlang hebben archeologen beekdalen zagezegd links laten liggen, omdat er niets te vinden zou zijn. Maar inmiddels lijkt het tij voor de beekdalen te keren. Dat komt mede door het onderzoek van RAAP en het zendingswerk van Jan Roymans, senior projectleider bij RAAP in de regio zuid. Recent archeologisch onderzoek wijst uit dat beekdalen juist hele bijzondere vondsten herbergen en weldegelijk cultuurhistorisch interessant zijn.

Beekdalen zijn in de ogen van Jan Roymans eigenlijk het ondergeschoven kind van de archeologie. Ze waren zogenaamd niet interessant. Op de klassieke archeologische verwachtingskaart, de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden van de ROB (nu RACM), zijn beekdalen geel gekleurd. Dat staat gelijk aan een lage trefkans voor archeologische vindplaatsen. "Onzin, want de lage, natte beekdalen bevatten vaak zeer waardevolle archeologische informatie," vindt Jan Roymans. "Het is maar net wat je zoekt. Wij hebben zwaarden en bijlen uit de Metaaltijden in beekdalen gevonden, en ook knuppelpaden, restanten van boten en karren. Bijzondere vondsten dus, die nogal afwijken van het 'klassieke' aardewerk en vuursteen en juist daarom de aandacht verdienen. Bovendien zijn de conserveringsomstandigheden voor organische resten in die natte beekdalen erg gunstig. Juist daar komen goed geconserveerde en vaak zeldzame zaden en plantenresten voor en dat is zeer bruikbare informatie voor landschapsreconstructies."

Beekdalen zijn door de eeuwen heen van groot belang geweest voor de mens. Beken zorgden voor de afwatering van het cultuurland, leverden drinkwater, dreven molens aan en vormden gunstige jacht- en visgronden. Duizenden jaren lang zijn beek- en rivierdalen de belangrijkste transportroutes geweest. Daarmee waren ze niet alleen belangrijk voor het vervoer van mensen en goederen, maar vooral later ook van strategisch belang. Daarom stonden er in beekdalen aardig wat kastelen en

schansen, die het water van de beek voor hun omgrachting konden gebruiken. Voor het verkeer werden beekovergangen aangelegd en de dalen werden gebruikt als weiland, om veen te steken, maar ook als cultusplaats en om afval te dumpen.

In de afgelopen jaren heeft RAAP diverse onderzoeken in beekdalen uitgevoerd, met name voor natuurontwikkelingsprojecten en waterbeheersingswerken. Veel beken en oude venbodems probeert men weer een natuurlijker aanzien te geven en voor cultuurhistorie is daarbij steeds meer aandacht. Zo onderzocht RAAP het beekdal van de Leij, op de Regte heide en recentelijk de Tungelroyse beek in Stamproy. Het waterschap Peel en Maasvallei wil daar de ooit rechtgetrokken Tungelroyse beek zijn meanderende waterloop weer teruggeven en saneert de vervuilde oever en beekbodem. Op plaatsen waar archeologische vondsten verwacht werden, begeleidde RAAP de graafwerkzaamheden en daarbij werden onder andere de resten gevonden van een houten brug uit de Romeinse tijd.

Jan Roymans: "Met de kennis die we inmiddels bij RAAP over beekdalen hebben, en met veel speurwerk, oude kaarten en het bestuderen van toponiemen, de waterloop en het

Jan Roymans:

“Cultuurhistorie waar je je fiets niet tegen aan kunt zetten, wordt al gauw gezien als ballast, maar dat is niet nodig.”

wegenpatroon, kun je een verwachtingsmodel opstellen. Je kunt aangeven waar en wat er aan archeologie te verwachten is in een beekdal. Het archeologisch vooronderzoek in het veld kun je daarmee vanuit een duidelijk gerichte vraagstelling uitvoeren. Zo zijn er voordat het graven van start gaat al zones van intensieve en extensieve

aandacht te onderscheiden. In de intensieve zones komt het er op neer het graafwerk intensief te begeleiden en zoveel mogelijk sporen en vondsten te verzamelen die informatie opleveren over het landschap in het verleden.”

“Die Romeinse brug over de Tungelroyse beek hadden we al verwacht”, zegt Jan Roymans. “Voor de opdrachtgever was het dan ook geen verrassing en het heeft de werkzaamheden niet gefrustreerd. Voor ons archeologen en cultuurhistorici is de ontdekking van de brug natuurlijk super interessant. Het is een hele zeldzame vondst die een goede indruk geeft van de manier waarop moerassige gebieden en beekdalen werden ontsloten. Maar dat het publiek, de bewoners en toeristen, er ook wat van terugziet, is feitelijk net zo belangrijk. Zo’n archeologisch onderzoek kost tenslotte geld en daar moet een verantwoording aan het publiek tegenover staan. Waar je bij dit soort projecten naar zou moeten streven, is dat je de verschillende doelen, zoals natuur, recreatie, toerisme, wetenschap, beheer en ook cultuurhistorie combineert. Daar wordt een plan nog beter van.”

Het lijkt erop dat de verschillende doelen van het natuurontwikkelingsproject voor de Tungelroyse beek met elkaar samenvallen. Hoewel het nu nog een grote bouwput is, zal het meanderende beekdal er straks prachtig bijliggen, met voldoende waterbergingscapaciteit. De houten brugpalen blijven behouden in de bodem, en voor het publiek zal er nabij de oorspronkelijke locatie een replica van de Romeinse brug gebouwd worden, als zichtbare herinnering aan het verleden.

Eisen stellen en toetsen: hoe doen gemeenten dat?

onderzoek

Gemeenten krijgen er door de aanstaande herziening van de Monumentenwet allerlei nieuwe taken en bevoegdheden bij. Zo moeten zij zelf eisen gaan stellen aan archeologisch onderzoek en onderzoeksrapporten toetsen. Maar zijn ze daar voldoende op voorbereid? Om daar achter te komen liet de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer een onderzoek uitvoeren. RAAP en CSO voerden het uit en de resultaten zijn zojuist bekend geworden.

Het onderzoek voor de SIKB diende antwoord te geven op twee centrale vragen. Allereerst: kunnen eisen aan archeologisch vooronderzoek en toetsingen van de resultaten van onderzoek objectiveerbaar gemaakt worden? En zo ja, op welke eenvoudige en praktisch te hanteren wijze? De tweede vraag luidde: is er een vraag bij overheden, met name gemeenten, en uitvoerders van archeologisch vooronderzoek naar een dergelijk instrument?

Interviews en inventarisatie

Deze vragen zijn voorgelegd aan vertegenwoordigers van diverse instellingen uit het archeologische veld. De nadruk lag hierbij op gemeenten zonder eigen archeoloog. Dat is immers verreweg de grootste groep, die bovendien de meeste behoefte zal hebben aan archeologisch inhoudelijke ondersteuning. Daarnaast is een inventarisatie uitgevoerd naar eisen die aan archeologisch onderzoek zijn te stellen. Het zogenoemde

Programma van Eisen (PvE) diende hierbij als overkoepelend document, waarin alle eisen - ook die van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie - zijn vervat.

Uit de interviews kwam naar voren dat het proces van archeologische monumentenzorg per gemeente en per project sterk verschilt. Voor het stellen van eisen aan onderzoek en het toetsen van onderzoeksrapporten zijn gemeenten in hoge mate afhankelijk van kennis van buitenaf. Provincie, rijk en private adviseurs voorzien momenteel in deze behoefte, maar de mate waarin hiervan gebruik gemaakt wordt, verschilt nogal. In de nabije toekomst zal een deel van de gemeenten een eigen archeoloog aanstellen om in de kennisbehoefte te voorzien.

Eisen objectiveren

Uit de inventarisatie van eisen blijkt dat een aanzienlijk deel hiervan in het PvE nog niet is geobjectiveerd. Vooral voor gemeenten zonder eigen archeoloog is dat erg lastig. Om deze eisen alsnog objectiveerbaar te maken en om onderzoeken hieraan te kunnen toetsen, is een hoog kennisniveau noodzakelijk, dat van de senior-archeoloog. Het opstellen van objectieve eisen en de toetsing van onderzoeksrapporten kan in de vorm van leidraden, checklists en een beslisboom die aansluit bij de hoofdlijn van het archeologisch proces. Voor de aansluiting bij de organisatiestructuur van de instelling is altijd maatwerk noodzakelijk.

Duidelijk is dat gemeenten nog niet voldoende voorbereid zijn. Gezien de resultaten van het onderzoek zal de SIKB een instrument ontwikkelen dat als hulpmiddel kan dienen voor bevoegde overheden zonder eigen archeoloog. Hiermee moeten zij zelf kwaliteitseisen kunnen stellen aan archeologisch onderzoek en onderzoeksrapporten objectief kunnen toetsen.

Korte berichten

Verhuizing regiokantoor Noord-Nederland van 13 naar 11

RAAP's regionale vestiging Noord-Nederland is verhuisd. Het pand aan De Kiel 13 in Drachten was vanwege de toename van het gravend onderzoek te klein geworden. Met ingang van 29 september 2006 is het kantoor gevestigd in een veel ruimer pand aan De Kiel nummer 11 in Drachten, direct naast het oude kantoorpand. De enige verandering in het adres is dus het straatnummer: voortaan is het De Kiel 11 (i.p.v. 13). Vanuit het nieuwe pand kan RAAP haar werkzaamheden in de provincies Friesland, Groningen en Drenthe nóg efficiënter uitvoeren dan voorheen. Het nieuwe adres is:

RAAP Noord-Nederland
De Kiel 11 | 9206 BG Drachten
Tel: 0512 – 589140 | Fax: 0512 – 539860
E-mail: raapnln@raap.nl

Start klanttevredenheidsonderzoek

RAAP probeert voortdurend de kwaliteit van haar dienstverlening te verbeteren. Om beter zicht te krijgen op wat onze klanten willen, start RAAP in januari 2007 met een klanttevredenheidsonderzoek. Alle opdrachtgevers van projecten die met een publicatie eindigen, krijgen het verzoek om enkele

vragen over bijvoorbeeld service en communicatie te beantwoorden. Het onderzoek gaat digitaal en invullen kost nauwelijks tijd. Enige jaren geleden al liet RAAP als eerste archeologische ondernemer een groot klanttevredenheidsaudit uitvoeren door Marketing Adviseurs Hussaarts/De Vos. Dat resulteerde in de uitbreiding van ons dienstenpakket met proefsleuvenonderzoek en opgravingen, want daar bleek duidelijk behoefte aan te bestaan. Met het nieuwe onderzoek wil RAAP voortdurend de vinger aan de pols houden, om tegemoet te kunnen komen aan de wensen van onze klanten.

Nieuwe brochures en informatiebladen

Een eerste blik in de bodem met proefsleuvenonderzoek is een informatieve brochure over het hoe en waarom van proefsleuvenonderzoek.

De voorbeeldnota gemeentelijke archeologische monumentenzorg is geschreven voor gemeenten die een eigen beleid voor archeologie willen ontwikkelen of actualiseren.

Verder zijn onlangs weer twee nieuwe informatiebladen verschenen over de *Cultuurhistorische Quick-scan* en *Historisch-geografisch onderzoek*.

De brochures en informatiebladen zijn verkrijgbaar via www.raap.nl of door een e-mail te sturen naar receptie@raap.nl

COLOFON

RAAP Nieuwsbrief 2006-2, november/december 2006
De RAAP Nieuwsbrief is een uitgave van RAAP
Archeologisch Adviesbureau B.V., 2006

RAAP is een zelfstandig en onafhankelijk adviesbureau voor archeologische monumentenzorg en integrale cultuurhistorie, met vestigingen in Amsterdam, Leiden, Brummen, Drachten en Weert. RAAP is erkend door het College voor de Archeologische Kwaliteit en voldoet aan de eisen die de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie aan onze dienstverlening stelt.

Aan dit nummer werkten mee: Bram Jansen, Jan-Willem de Kort, Theo ten Anscher, Wim De Baere, Ivar Schute, Marten Verbruggen, Dolf Bekius, Carla Soonius en Jan Roymans.
Fotografie en cartografie: RAAP
Vormgeving: Olav Odé
Eindredactie: Caroline Hom

Wilt u op de verzendlijst van de RAAP Nieuwsbrief komen te staan (of de nieuwsbrief niet meer ontvangen), stuur dan een e-mail naar receptie@raap.nl

RAAP Hoofdkantoor
Postbus 1347, 1000 BH Amsterdam
T 020 – 4634848
E raap@raap.nl
www.raap.nl

RAAP Regio Noord-Nederland: Fr, Gr, Dr
De Kiel 11, 9206 BG Drachten
T 0512-589140

RAAP Regio Oost-Nederland: Gld, Ov
Mercuriusweg 10, 6971 GV Brummen
T 0575-567876

RAAP Regio Zuid-Nederland: Li, N-Br
De Savornin Lohmanstraat 11, 6004 AM Weert
T 0495-513555

RAAP Regio West-Nederland: N-Hl, Z-Hl, Zld, Fl, Ut
Rooseveltstraat 74, 2321 BM Leiden
T 071-5768118

